

Osiguranje poljoprivrede: Domaća i inostrana iskustva

<https://doi.org/10.46793/AIDA26.Sav.07R>

Apstrakt

Predmet razmatranja u ovom radu su aktuelna iskustva u osiguranju poljoprivrede na globalnom nivou, u okviru Evropske unije i na području Republike Srbije. Svrha istraživanja je analiza inostranih iskustava u cilju predlaganja smernica za razvoj osiguranja poljoprivrede u Srbiji. U radu se koristi *desk research* metod, deskriptivni, komparativni i metode analize i sinteze. Osiguranje poljoprivrede je vrsta imovinskog osiguranja i obuhvata osiguranje biljne proizvodnje (osiguranje useva i plodova) i osiguranje životinja. Značaj osiguranja poljoprivrede je višestruk, a potreba za njegovim razvojem je posebno izražena u uslovima sve izraženijih klimatskih promena. U Srbiji osiguranje poljoprivrede nije razvijeno i pored postojanja subvencija (regresa) premije osiguranja, koje se isplaćuju u kontinuitetu od 2006. godine. Procentualni iznosi subvencija premije poljoprivrednog osiguranja su u porastu od 2019. godine. I pored toga, u 2023. godini je pravo na regrese premije osiguranja poljoprivrede ostvarilo svega 5,4% od ukupnog broja registrovanih poljoprivrednih gazdinstava, a učešće ukupne premije osiguranja poljoprivrede u ukupnoj premiji neživotnih osiguranja bilo je samo 4,98%. U cilju razvoja ove vrste osiguranja u Republici Srbiji, autorka predlaže primenu modela „delimično obaveznog osiguranja poljoprivrede” i u tom cilju donošenje zakona kojim bi se definisala obaveznost. Suština ovog modela je obaveznost osiguranja poljoprivrede za sve korisnike nekog državnog resursa: državnih subvencija, kredita sa subvencionisanom kamatom i zakupa državnog poljoprivrednog zemljišta. Primenom predloženog modela obezbedili bi se i dodatni izvori za finansiranje poljoprivrede, što je jednako važan razvojni podsticaj.

Cljučne reči: osiguranje poljoprivrede, klimatske promene, razvoj osiguranja poljoprivrede, ekonomski razvoj, model delimično obaveznog osiguranja poljoprivrede, finansiranje poljoprivrede

1. UVOD

Poljoprivreda je najstarija proizvodna privredna delatnost, a može se reći i da je najzastupljenija s obzirom na to da se, na globalnom nivou, ovom delatnošću bavi najveći broj ljudi. Osiguranje poljoprivrede je vrsta imovinskog osiguranja koje objedinjuje osiguranje biljne proizvodnje, osiguranje životinja i više posebnih podvrsta osiguranja, koji pokrivaju rizike koje ugrožavaju poljoprivrednu proizvodnju ili samo pojedine predmete osiguranja. U širem smislu, može se reći da je poljoprivredno i svako osiguranje

* Institut za ekonomiku poljoprivrede, Beograd, i-mejl: gordana_r@iep.bg.ac.rs; ORCID ID: 0000-0001-9770-6306. Rad je deo istraživanja finansiran sredstvima Ministarstva nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije, verifikovan ugovorom br. 451-03-66/2024-03/200009 od 5. 2. 2024. godine.

namenjeno zaštititi radnika i sredstava za proizvodnju. Poslednjih godina, kako navodi Žarković (2016, 70), dostignuća biotehnologije i genetičke tehnologije sve su značajnija u poljoprivredi, pa samim tim i uvećavaju rizike, što prirodno utiču i na osiguranje.

Poljoprivredu obeležavaju biološke i društveno-ekonomske specifičnosti, po osnovu čega je, sa aspekta osiguranja, kompleksnija i zahtevnija u odnosu na mnoge druge delatnosti. Biološke specifičnosti poljoprivrede su: visoki rizici poljoprivredne proizvodnje, organski karakter proizvodnog ciklusa, spor obrt kapitala, sezonski karakter poljoprivredne proizvodnje, nepostojanje specijalizacije u proizvodnji, kao i nizak stepen iskorišćenosti kapaciteta (Vasiljević, 1998). Visoki rizici proizvodnje su najznačajnija specifičnost poljoprivrede u pogledu osiguranja poljoprivrede. Imajući u vidu da se biljna proizvodnja odvija na otvorenom, sve izrazitije klimatske promene poslednjih godina u najvećoj meri utiču na uvećanje rizika. Autori Čop i Njavro ukazuju na nagli porast ekonomskih šteta u poljoprivredi poslednjih godina, nastalih kao posledice klimatskih promena. Citirani autori navode podatak da su ekonomske štete uslovljene prirodnim nepogodama, iznosile na globalnom nivou u periodu 1980-2020. godina između 450-520 milijardi evra, a samo u 2022. godini iznos ovih šteta je bio 251 milijardu evra, od čega je samo 44% bilo osigurano (Čop, Njavro, 2023, 45).

Kako ovi rizici ne bi značajnije ugrozili ekonomičnost poljoprivredne proizvodnje, brojni autori ističu značaj osiguranja kao važne strategije za upravljanje rizicima u poljoprivredi (Njegovan, 2023; Njavro, Čop, 2021). Petrović (2020, 55) ukazuje da osiguravajuće kompanije „koje su ažurne u prilagođavanju zahtevima koje nameće borba protiv klimatskih promena, imaju priliku da ranije dopru do sve većeg broja osiguranika.” Kao posledice klimatskih promena poljoprivrednu proizvodnju sve više ugrožavaju katastrofalne suše i oluje. Suša „ima karakter sistemskog rizika zato što može da zahvati veliku teritoriju” (Labudović-Stanković, Todorović, 2011, 726). Stoga se u aktuelnom periodu efikasnost pojedinih sistema osiguranja poljoprivredne proizvodnje analizira sa aspekta, da li je u okviru njih obuhvaćen i rizik od suše, kao globalni problem. Takođe, autori (Radovanović i sar, 2023) posebno ističu učestalost poplava u poslednje dve decenije, koje su imale razorno dejstvo i na poljoprivredu, ali su ugrožavale i osnovne uslove za život stanovnika, kako u našoj zemlji, tako i na globalnom nivou.

Borba protiv klimatskih promena, kao i zaštita životne sredine i biodiverziteta, su suštinski ciljevi dugoročnog planskog dokumenta Evropske unije „*The European Green Deal*” (Fetting, 2020). Uviđajući složenost i značaj problema klimatskih promena, Ujedinjene nacije, su usvojile dokument „Ciljevi održivog razvoja” (*Sustainable Development Goals – SDG*), gde su pod ciljem broj 13, pozvali države da preduzmu hitne mere u borbi protiv klimatskih promena (*United Nations Development Programme: What are the Sustainable Development Goals?*). Sa ovim stavom je saglasna i grupa autora (Đuričin i sar, 2024, 24), koji smatraju da borba protiv klimatskih promena, kao i zelena tranzicija i održivi ekonomski razvoj, trebalo bi da budu u „delokrugu odgovornosti svake nacionalne ekonomije.”

Da klimatske promene posebno utiču na stabilnost i održivost ekonomskog razvoja u ruralnim područjima upozorava grupa autora (Qianting et al. 2024), koji ističu da visokokvalitetno poljoprivredno osiguranje može da ublaži ovaj negativan uticaj.

Međutim, rezultati istraživanja grupe kineskih naučnika, koje je realizovano u periodu 2012–2021. godina, upućuje na zaključak, da ni klimatske promene ne utiču na veću primenu osiguranja poljoprivrede, već da se poljoprivrednici odlučuju za osiguranje svoje proizvodnje „tek kada ukupna zarada bude veća od ukupnih troškova” (Sun et al. 2024, 626). Do istog zaključka je došao i Gulseven (2020), koji na osnovu realizovanog istraživanja ukazuje da prihodi poljoprivrednog gazdinstva i obrazovanje poljoprivrednika, direktno proporcionalno utiču na verovatnoću zaključenja ugovora o poljoprivrednom osiguranju.

Imajući u vidu navedene izvode iz literature, razumljivo je zašto je nerazvijeno osiguranje poljoprivrede u Srbiji. Međutim, kada se u obzir uzme i postojanje subvencija, preciznije regresa premije osiguranja, koji se u kontinuitetu isplaćuju od 2006. godine i u pojedinim okruzima iznose i do 70% premije (cene) poljoprivrednog osiguranja, razmatranje ovog problema zahteva dublju analizu. Stoga je i svrha ovog rada, sagledavanje inostranih i domaćih iskustava u cilju davanja smernica za dalji razvoj osiguranja poljoprivrede u Republici Srbiji.

2. OSIGURANJE POLJOPRIVREDE NA GLOBALNOM NIVOU

Kao što je navedeno u jednom od ranijih istraživanja (Radović, 2020a), način organizovanja osiguranja poljoprivrede u pojedinim državama se razlikuje prema ulozi države u sistemu osiguranja poljoprivrede, kao i prema modelu tržišta osiguranja poljoprivrede. Kako navodi grupa autora (Hussels et al., 2007, 864) dominantan uticaj države u sistemu osiguranja poljoprivrede, „nije samo karakteristika zemalja u razvoju, već i većine najrazvijenijih evropskih država.” Razlog je, svakako i u tome što, kako ističe Anvarovich (2023, 21), osiguranje poljoprivrede „doprinosi stabilnosti poljoprivrednog tržišta”, odnosno obezbeđivanju prehrambene sigurnosti stanovništva. Stoga, uopšteno posmatrano, na globalnom nivou postoji neposredna povezanost između uključenosti države i stepena razvijenosti osiguranja biljne proizvodnje (Neves, Fazendeiro, 2007).

Grupa autora (Diaz-Caneja et al., 2009) navode da se intervencija države najčešće realizuje putem subvencionisanja premije osiguranja. Manić (2012) ukazuje na studiju Svetske banke koja je obuhvatila istraživanja u 65 država u svetu, i u okviru koje su navedeni i drugi oblici državne podrške. To su: investiranje u istraživanje i razvoj proizvoda osiguranja poljoprivrede, razvoj zakonske regulative u oblasti osiguranja poljoprivrede i razvoj reosiguranja od strane javnog sektora. Citirani autor (Manić, 2012) navodi i da postoje tri osnovna modela tržišta osiguranja poljoprivrede: (1) model tržišta u potpunosti kontrolisanog od strane države; (2) model tržišta na kome dominiraju javno-privatna partnerstva; (3) model „čistih” tržišta.

Posmatrano na globalnom nivou, razlike u osiguranju poljoprivrede su i u tome da li je osiguranje poljoprivrede dobrovoljno ili obavezno, kao i u pokriću osigurljivih rizika u biljnoj i stočarskoj proizvodnji. Primera radi, razlike mogu biti i u tome „da li je kod osiguranja biljne proizvodnje moguće osigurati, pored količine i kvalitet, odnosno da li poljoprivrednici mogu da osiguraju i svoje prihode” (Radović, 2016b, 189). U tabeli 1 prikazane su najznačajnije karakteristike osiguranja poljoprivrede u državama koje imaju razvijenu ovu vrstu osiguranja.

Tabela, br. 1. Karakteristike osiguranja poljoprivrede.

	AUSTRALIJA	ŠVEDSKA	NEMAČKA	SAD	JAPAN	ARGENTINA
<i>Istorijski razvoj osiguranja poljoprivrede</i>	Početak: 1918. Intenzivan razvoj: od 1960.	Početak OŽ: 1890. Početak OBP: 1928.	OBP od rizika grada: 1773. OŽ: osiguranje goveda od 1830.	Početak: 1938.	Početak: OŽ: 1929.	Početak: OBP od rizika grada: 1874.
<i>OBP od više rizika</i>	NE	NE	DA	DA	DA	DA
<i>OBP od imenovanih rizika</i>	DA	DA	DA	DA	DA	DA
<i>OBP – osiguranje prihoda</i>	NE	DA	NE	DA	NE	NE
<i>Indeksno OBP</i>	NE	NE	NE	DA	NE	DA
<i>OŽ od svih rizika</i>	NE	NE	DA	DA	DA	NE
<i>OŽ od nesrećnih slučajeva i uginuća</i>	DA	DA	DA	DA	DA	DA
<i>Indeksno OŽ</i>	NE	NE	NE	DA	NE	DA
<i>OŽ od epidemijskih bolesti</i>	NE	DA	DA	DA	DA	He
<i>Dobrovoljno OP</i>	DA	DA	DA	DA	DA	DA
<i>Obavezno OP</i>	NE	NE	NE	Obavezno OŽ u posebnim slučajevima	Obavezno za glavne poljoprivred. proizvode (pšenicu, ječam i pirinač)	Obavezno osiguranje za kreditno zaduživanje
<i>Postojanje subvencija</i>	NE	NE	NE	DA	DA	DA
<i>Subvencije premije osiguranja</i>	–	–	–	72-90%	50%	OBP: 40-60% OŽ: 30%

Izvor: (Radović, 2024, 109; prema Reyes et al., 2017, 24); OP – osiguranje poljoprivrede; OBP – osiguranje biljne proizvodnje; OŽ – osiguranje životinja

Autori Staib i Puttaiah (2017) analizirali su razvijenost osiguranja poljoprivrede u 2016. godini u Sjedinjenim Američkim Državama, Kanadi, Kini, Japanu, Velikoj Britaniji, Francuskoj, Nemačkoj, Južnoj Koreji, Italiji i Tajvanu. Na osnovu realizovanog istraživanja došli su do zaključka da je u analiziranoj godini najrazvijenije osiguranje poljoprivrede bilo u Kini, gde je učešće ukupne premije osiguranja poljoprivrede u ukupnim premijama neživotnih osiguranja bilo 3,15%. Po razvijenosti, po navedenom pokazatelju, sledi Kanada (2,42%) i Sjedinjene Američke Države, gde je učešće ukupne premije osiguranja poljoprivrede u ukupnim premijama neživotnih osiguranja bilo 1,30%. O razvijenosti osiguranja poljoprivrede u Kini svedoče i istraživanja grupe autora (Shouhong et al. 2023), koji ističu da osiguranje poljoprivrede jača ekonomsku otpornost poljoprivrednih gazdinstava, olakšava im pristup kreditima i povećava sposobnost za realizaciju prihoda u poljoprivrednoj proizvodnji. Takođe, Yang (2024) je u svojim istraživanjima, koja su realizovana u 30 provincija u Kini, u periodu od 2005. do 2020. godine, zaključio da dugoročni razvoj poljoprivrednog osiguranja može da utiče i na smanjenje razlika u razvijenosti ruralnih i urbanih područja u ovoj državi. Poslednjih godina se osiguranje poljoprivrede uspešno razvija u Turskoj, na osnovu Španskog modela i, kako se konstatuje u izveštaju FAO (2021, 29), „predstavlja jedan od najuspešnijih primera osiguranja poljoprivrede zasnovanog na javno-privatnom partnerstvu.”

3. ISKUSTVA EVROPSKE UNIJE

Razvoj osiguranja poljoprivrede na području Evropske unije podržan je značajnom finansijskom podrškom, koja se realizuje i iz budžeta EU i iz nacionalnih budžeta država članica.

Evropska regulativa od 2009. godine dozvoljava da se iz poljoprivrednog budžeta Evropske unije, u skladu sa merama Zajedničke poljoprivredne politike – CAP, finansira i osiguranje poljoprivrede. Zajedničkom poljoprivrednom politikom za period 2014-2020. godina bilo je predviđeno da se ove subvencije finansiraju iz tzv. drugog stuba – *The second pillar*, koji obuhvata skup mera usmerenih na finansiranje ruralnog razvoja. Preciznije, isplate se realizuju iz Evropskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EAFRD). U ukupnom poljoprivrednom budžetu Evropske unije za period 2014-2020. godina budžetski okvir drugog stuba činio je 24,4%, što je iznosilo 99,59 milijardi evra. Za sufinansiranje osiguranja poljoprivrede bilo je izdvojeno manje od 1% sredstava drugog stuba, predviđenih za finansiranje ruralnog razvoja. Ukupni rashodi za ovu namenu, uključujući i sredstva Evropske unije i nacionalnog sufinansiranja, za period 2014-2020, iznosili su oko 2,7 milijardi evra. Od ovih sredstava za Italiju je bilo rezervisano najviše, 1.396,8 miliona evra (EP-CAP 2014-2020).

Upravljanje rizicima u poljoprivredi, odnosno osiguranje poljoprivrede, svrstano je među šest grupa prioriteta Zajedničke poljoprivredne politike Evropske unije za period 2014-2020. godina. U okviru mera ove agrarne politike definisani su i instrumenti za upravljanje rizicima koji obuhvataju finansijske doprinose za premije osiguranja. Takođe, ovom agrarnom politikom bili su definisani i finansijski doprinosi, odnosno naknade poljoprivrednicima, koji bi im kompenzovali gubitke nastale usled

nepovoljnih klimatskih i ekoloških događaja, kao i podrška poljoprivrednicima, koji su imali ozbiljne gubitke u prihodima – gubitke iznad 30% od prosečne godišnje zarade (EP-CAP 2014-2020).

Prema mišljenju autora Kislingerova i Jindřich (2022), dostupni instrumenti za upravljanje rizikom u pojedinim državama, kao i stav prema riziku, koji je subjektivna karakteristika svakog poljoprivrednika, otežavali su formiranje jedinstvenog okvira za upravljanje rizicima u poljoprivredi u okviru EU. Citirani autori su stava i da je potrebno da se primenjuje prilagođeniji pristup, koji bi uzimao u obzir karakteristične uslove za razvoj osiguranja poljoprivrede u pojedinim državama.

Ukupni planirani troškovi za upravljanje rizicima u budžetu EU za programski period 2023-2027 iznose 4.591.524.586 evra (Financing of the CAP 2023-2027). Učešće ukupno planiranih troškova za upravljanje rizicima u ukupno planiranim troškovima CAP za programski period 2023-2027 je 1%, koliko je bilo učešće ovih troškova i u budžetu CAP-a za programski period 2014-2020. godina.

Osiguranje poljoprivrede je dobrovoljno u većini država članica Evropske unije. Osiguranje poljoprivrede je obavezno samo na Kipru i u Grčkoj, te je u ovim državama osigurano 100% obradivih površina. Osiguranje poljoprivrede u Bugarskoj nije obavezno, ali jeste jedan od uslova za dobijanje subvencija države, odnosno podsticajnih sredstava za finansiranje poljoprivrede. Takođe, i u Poljskoj, osiguranje poljoprivrede jedan je od uslova za mogućnost konkurisanja za podsticajna sredstva iz evropskih poljoprivrednih fondova. U pojedinim državama Evropske unije osiguranje poljoprivrede je razvijeno iako nije uslov za ostvarivanje prava na podsticajna sredstva za finansiranje poljoprivrede, iz nacionalnog budžeta ili budžeta Evropske unije. Takav slučaj je u Austriji i Švedskoj (Radović, 2024).

Autori Santeramo i Ford Ramsey (2017) ističu da su prethodnih godina najveće promene u osiguranju poljoprivrede u okviru Evropske unije zabeležene u pogledu obuhvata osiguranih rizika u biljnoj proizvodnji. Primera radi, kako navode citirani autori, Italija je uvela osiguranje prihoda u proizvodnji žitarica, i jedna je od prvih zemalja u okviru Evropske unije, koja je počela da implementira ovaj oblik osiguranja, koji je široko prihvaćen u Sjedinjenim Američkim Državama.

Kada analiziramo iskustva zemalja u okruženju, značajno je navesti primer Republike Hrvatske. Ova država, kao članica Evropske unije ostvaruje pravo i na finansijsku podršku iz budžeta EU, a subvencije premije poljoprivrednog osiguranja se isplaćuju i iz nacionalnog budžeta. Na tržištu osiguranja je prisutna solidna ponuda osiguranja poljoprivrede, a značajan iskorak u cilju podrške razvoju ove vrste osiguranja načinjen je 2018. godina. Konkretno, promenjen je način podnošenja zahteva za subvencije, te korisnici su sada u obavezi da plate osiguravajućim kompanijama samo deo cene osiguranja koju sami plaćaju, a subvencije premije osiguranja se iz državnog budžeta direktno uplaćuju osiguravačima. I pored navedenog, pravo na subvencije premije poljoprivrednog osiguranja u 2018. godini ostvarilo je samo 4,26% od ukupnog broja porodičnih poljoprivrednih gazdinstava, koja su dominantna u strukturi poljoprivrednih subjekata u ovoj državi. Drugi pokazatelj koji ukazuje na nerazvijenost osiguranja poljoprivrede u Republici Hrvatskoj je učešće ukupne premije poljoprivrednog osiguranja u ukupnim premijama neživotnih osiguranja, koje

je u 2021. godini bilo samo 3,7%. Razlog koji bi mogao da pomogne u razumevanju ove situacija je nepovoljna starosna i obrazovna struktura vlasnika porodičnih poljoprivrednih gazdinstava, koji bi trebalo da budu i najaktivniji na strani tražnje na tržištu poljoprivrednog osiguranja (Radović, 2020b; Radović 2020c, Radović 2024).

4. ISKUSTVA REPUBLIKE SRBIJE

Osiguranje poljoprivrede se razvija u Srbiji od druge polovine XIX veka, a pravni osnov za početak razvoja osiguranja bio je Srpski građanski zakonik, koji je donet 1844. godine. U celokupnom istorijskom periodu, osiguranje poljoprivrede je bilo obavezno u nekog segmentu, sve do 1967. godine, kada je Osnovnim zakonom o osiguranju i osiguravajućim organizacijama (Službeni list SFRJ 7/1967), ukinuto obavezno osiguranje biljne i stočarske proizvodnje u društvenom sektoru.

Osiguranje poljoprivrede u Srbiji u aktuelnom periodu je regulisano: Zakonom o osiguranju (Službeni glasnik RS, 139/2014, 44/2021), Zakonom o poljoprivredi i ruralnom razvoju (Službeni glasnik RS, 41/09, 10/13), Zakonom o podsticajima u poljoprivredi i ruralnom razvoju (Službeni glasnik RS, 10/13, 142/14), Pravilnikom o podsticajima za upravljanje rizicima kroz premiju osiguranja useva, plodova, višegodišnjih zasada, rasadnika i životinja (Službeni glasnik RS, 54/2023) i Uredbama o raspodeli podsticaja u poljoprivredi i ruralnom razvoju, koje se donose na godišnjem nivou.

Subvencije premije osiguranja poljoprivrede se isplaćuju od 2006. godine u vidu regresa premije poljoprivrednog osiguranja. U strukturi mera agrarne politike definisani su kao podsticaji za upravljanje rizicima u okviru podsticaja za unapređenje konkurentnosti, koji su segment mera ruralnog razvoja. U aktuelnom Pravilniku o podsticajima za upravljanje rizicima kroz premiju osiguranja useva, plodova, višegodišnjih zasada, rasadnika i životinja propisani su podsticaji za osiguranje: ratarskih useva, povrća, voća, vinove loze, hmelja, rasadnika i životinja. U ovom pravilniku definisano je da se podsticaji utvrđuju „u procentualnom iznosu od vrednosti plaćene premije osiguranja, umanjene za iznos sredstava na ime poreza na premiju neživotnog osiguranja“ (Pravilnik, 2023). U skladu sa citiranim Pravilnikom (2023) maksimalni iznosi podsticaja za osiguranje poljoprivrede su: (a) 100.000 dinara za ratarske useve; (b) 500.000 dinara za povrće; (c) 1.000.000 dinara za voće, vinovu lozu i hmelj; (d) 500.000 dinara za rasadnike i/ili mlade višegodišnje zasada pre stupanja u rod; (e) 2.000.000 dinara za osiguranje životinja. Korisnik podsticaja za upravljanje rizicima može na godišnjem nivou da ostvari pravo na maksimalni iznos podsticaja od 2.500.000 dinara.

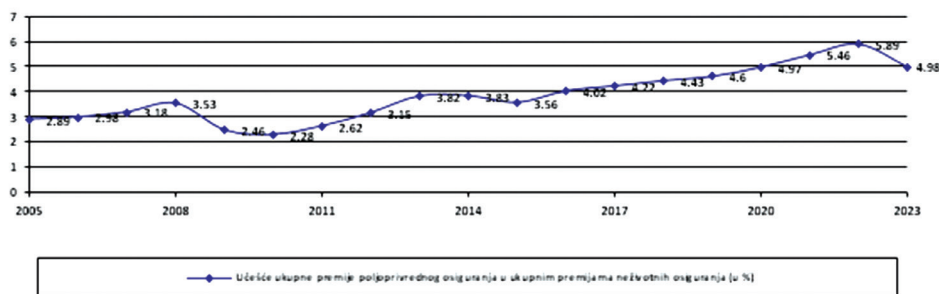
Pravo na ove podsticaja imaju pravna lica, preduzetnici i fizička lica – nosioci komercijalnog porodičnog poljoprivrednog gazdinstva, koji su upisani u Registar poljoprivrednih gazdinstava i koji su osiguralni svoju poljoprivrednu proizvodnju u skladu sa opštim i posebnim uslovima osiguravajućih društava. Subvencionisanje osiguranja poljoprivrede se realizuje tako što poljoprivredni subjekti plaćaju premiju osiguranja osiguravačima, a pravo na regres premije osiguranja, u određenom procentu, ostvaruju po osnovu podnetog zahteva Upravi za agrarna plaćanja, koja je osnovana u okviru Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srbije. Regresi

se iplaćuju u iznosu od: (a) 40% plaćene premije osiguranja poljoprivrede; (b) 45% plaćene premije osiguranja, a što je propisano za poljoprivredne subjekte koji se nalaze u područjima sa otežanim uslovima rada u poljoprivredi; (c) 70% plaćene premije osiguranja, a što je propisano za poljoprivredne subjekte koji se nalaze na području Zlatiborskog, Moravičkog, Podunavskog, Šumadijskog, Kolubarskog, Mačvanskog i Rasinskog upravnog okruga, kao i na području Grada Beograda (PKS, 2024).

U strukturi poljoprivrednih subjekata u Srbiji preovlađuju porodična poljoprivredna gazdinstva, koja su u 2023. godini učestvovala sa 99,6% u ukupnom broju poljoprivrednih subjekata. U istoj godini prosečna veličina poljoprivrednog poseda bila je 6,4 hektara. Ovaj podatak ukazuje na malu ekonomsku snagu poljoprivrednih subjekata. U strukturi korišćenog poljoprivrednog zemljišta dominantno učešće imaju oranice i bašte (77,2%) i livade i pašnjaci (16,5%). Kada se posmatra brojnost stočnog fonda u 2023. u odnosu na 2018. godinu može se zaključiti da je zabeležen pad brojnosti svih grla, a jedino je porast zabeležen u broju košnica pčela, i to za 38% (Popis poljoprivrede, 2023).

Kada se analizira učešće poljoprivrede, šumarstva i ribarstva u bruto domaćem proizvodu, može se zaključiti da je prosečno učešće u periodu 2003-2023 iznosilo 8,01%, ali i da je ovo učešće u 2022. bilo (4,6%), a u 2023. (5,5%), odnosno značajno ispod navedenog proseka. Takođe, poslednjih godina je u padu i broj stanovnika koji se bavi poljoprivredom, kao i broj stanovnika koji živi u ruralnim područjima. U 2022. godini poljoprivredom se bavilo samo 4,41% od ukupnog broja stanovnika (RZS, 2024b), a u istoj godini u ruralnim područjima je živelo 38% od ukupnog broja stanovnika (RZS, 2022a). Međutim, učešće poljoprivrede u ukupnom izvozu i dalje beleži rastući trend i prosečno je u periodu 2010-2023. iznosilo 6,4% (RZS, 2024). Na osnovu svega navedenog možemo da konstatujemo da poljoprivreda nema ekonomski i socijalni značaj u Srbiji kao nekada, ali je i dalje značajna privredna delatnost posmatrano sa navedenih aspekata.

Grafikon, br. 1. Učešće ukupne premije osiguranja poljoprivrede u ukupnim premijama neživotnih osiguranja u Srbiji u periodu 2005-2023. (u %)

Izvor: NBS 2005-2023; kalkulacija autorke.

U cilju analize razvijenosti osiguranja poljoprivrede na grafikonu 1 je predstavljeno učešće ukupne premije osiguranja poljoprivrede u ukupnim premijama neživotnih osiguranja u Srbiji u periodu 2005-2023. godina. Na osnovu grafičkog prikaza možemo

konstatovati da je navedeno učešće imalo ciklično kretanje u analiziranom periodu. U 2023. godini učešće ukupne premije osiguranja poljoprivrede u ukupnim premijama neživotnih osiguranja u Srbiji bilo je 4,98%. U istoj godini pravo na regrese premije osiguranja poljoprivrede ostvarilo je svega 5,4% od ukupnog broja registrovanih poljoprivrednih gazdinstava. Prema proceni osiguravajućih društava koja su poslovala u 2023. godini na tržištu poljoprivrednog osiguranja, u Srbiji je u navedenoj godini bilo osigurano 12,3% od ukupno korišćenog poljoprivrednog zemljišta. Ovaj podatak se uzima kao merodavan s obzirom na to da nisu javno dostupni podaci o ukupno osiguranim površina. Na osnovu svih navedenih pokazatelja može se izvesti zaključak da je u aktuelnom periodu nerazvijeno osiguranje poljoprivrede u Srbiji. Koji su mogući pravci razvoja?

Tabela, br. 2. Preporuke FAO za razvoj osiguranja poljoprivrede u Srbiji.

Preporuke FAO:	
* usvajanje Zakona o poljoprivrednom osiguranju, kojim bi se mogla uvesti standardizacija u proizvodima osiguranja poljoprivrede i u procedurama za realizaciju ovog osiguranja;	* potrebno je da se jasno definišu ciljevi programa subvencionisanja osiguranja poljoprivrede, kao i da se obezbedi kontrola ovog programa, a preporuka je da ovaj posao obavlja Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede;
* uvođenje standardnih proizvoda osiguranja poljoprivrede za program subvencionisanog osiguranja;	* potrebno je da osiguravači jasnije predstave uslove osiguranja, kako bi ih poljoprivrednici bolje razumeli;
* omogućiti da poljoprivrednici plaćaju samo deo premije, a subvencionisani deo premije osiguranja trebalo bi da se uplati direktno osiguravačima, kao što to već postoji praksa u nekim državama;	* iznos planiranih budžetskih sredstava za regrese premija osiguranja poljoprivrede trebalo bi da budu poznati poljoprivrednicima najmanje tri meseca pre isteka kalendarske godine, za narednu godinu;
* uvođenje modela javno-privatnog partnerstva za program subvencionisanog poljoprivrednog osiguranja;	* preporuka je da poljoprivredno osiguranje i dalje bude dobrovoljno, a obavezno samo za korisnike državnih subvencija.
* usvajanje strategije razvoja osiguranja poljoprivrede.	

Izvor: FAO, 2021. Obrada autorke.

Organizacija za hranu i poljoprivredu Ujedinjenih nacija – *Food and Agriculture Organization of the United Nations* dala je u dokumentu „*Analysis of the agricultural insurance system in Serbia and recommendations for better effectiveness*” preporuke za moguće pravce razvoja osiguranja poljoprivrede u Srbiji. Izvod iz ovog dokumenta, predstavljen u tabeli, br. 2.

Saglasni smo sa svim predloženim preporukama FAO, predstavljenim u tabeli 2, izuzev stava o dobrovoljnosti poljoprivrednog osiguranja. Stava smo da bi osiguranje poljoprivrede u Srbiji trebalo da se razvija prema predloženom modelu „delimično obaveznog osiguranja poljoprivrede”, koji je detaljnije predstavljen u tabeli 3. Suština predloženog modela je obaveznost osiguranja poljoprivrede za sve korisnike nekog državnog resursa i to: (a) korisnike subvencija na sva tri nivoa vlasti (na republičkom,

pokrajinskom i lokalnom); (b) korisnike kredita sa subvencionisanom kamatom; (c) korisnike zakupa državnog poljoprivrednog zemljišta (Radović 2016a; Radović 2016b; Radović 2017a; Radović 2017b, Radović, 2024).

Tabela, br. 3. Potencijalni model „delimično obaveznog osiguranja poljoprivrede”.

Pretpostavke za uvođenje, karakteristike i funkcionisanje potencijalnog modela „delimičnog obaveznog osiguranja poljoprivrede”:
- usvajanje Zakona o delimično obaveznom osiguranju poljoprivrede;
- Zakonom bi trebalo da se definiše obaveznost osiguranje poljoprivrede za sve korisnike nekog državnog resursa i to: (a) korisnike državnih subvencija na sva tri nivoa vlasti; (b) korisnike kredita sa subvencionisanom kamatom; (c) korisnike zakupa državnog poljoprivrednog zemljišta.
- zakonom definisana obaveza osiguravajućih društava da minimalno 20% premije osiguranja poljoprivrede plasiraju u finansiranje i razvoj domaće poljoprivrede (predlog da se osnuje specijalizovana – razvojna poljoprivredna banka);
- subvencije premije osiguranja poljoprivrede u iznosu od minimalno 50% premije osiguranja;
-formiranje državne verifikacione institucije u oblasti procene i naknade štete u poljoprivrednom osiguranju;
- model zasnovan na javno-privatnom partnerstvu;
-osiguranje od rizika koji su najučestaliji na određenom području (kreiranje karte poljoprivrednik rizika);
- obavezno obrazovanje poljoprivrednika u oblasti osiguranja, a edukaciju bi trebalo da organizuju i finansiraju osiguravajuća društva i država;
-donošenje strategije razvoja poljoprivrednog osiguranja.

Izvor: Radović, 2016; Radović, 2024, 128.

Stanovišta smo da bi predloženi model „delimično obaveznog osiguranja poljoprivrede” doprineo razvoju osiguranja poljoprivrede u Srbiji s obzirom na to da su njime obuhvaćene svi bitni aspekti za razvoj ove vrste osiguranja. Smatramo da obaveznost osiguranja za korisnike nekog državnog resursa ne bi dodatno značajnije opteretila njihovo poslovanje, imajući u vidu postojanje subvencija premije osiguranja, koje se sada nedovoljno koriste. Predstavljena iskustva i na globalnom nivou (Sjedinjene Američke Države i Kanada), kao i na nivou Evropske unije (primeri Grčke i Kipra, kao i Bugarske i Poljske), ukazuju da je obaveznost doprinela razvoju osiguranja poljoprivrede. Imajući u vidu predviđeni veći obuhvat osiguranja, odnosno veći broj korisnika usluga, postojale bi mogućnosti i za snižavanje cena poljoprivrednog osiguranja. Model predviđa i edukaciju poljoprivrednika, koja je neophodna, kao i uspostavljanje poverenja između osiguranika i osiguravača. Preporučeno je i formiranje

nezavisnog tela – državne verifikacione institucije u oblasti procene i naknade štete u poljoprivrednom osiguranju s obzirom na to da je u aktuelnom periodu jedan od ozbiljnih problema (prepreka) za razvoj osiguranja poljoprivrede upravo nezadovoljstvo poljoprivrednika procenama šteta. Smatramo da bi jednako značajan doprinos model imao i u razvoju ekonomske zaštite poljoprivredne proizvodnje, ali i u obezbeđivanju dodatnog izvora za finansiranje poljoprivrede s obzirom na to da je predloženo da osiguravači plasiraju u ovu svrhu minimalno 20% od ukupno naplaćenih premija osiguranja.

5. ZAKLJUČAK

Osiguranje poljoprivrede bi trebalo da bude znatno zastupljenije u Republici Srbiji imajući u vidu kvalitetene prirodne resurse, značaj poljoprivrede za privredni razvoj, prehrambenu sigurnost i zaposlenost stanovništva. U tom cilju neophodno je da se podstakne razvoj ekonomske zaštite poljoprivredne proizvodnje, a jedan od načina je uvođenje delimično obaveznog osiguranja poljoprivrede, koje se u radu predlaže.

Obaveznost osiguranja u poljoprivredi i ranije je bila aktuelna tema u nauci i struci. Svakako da su razlozi protiv primene kriterijuma obaveznosti bili niska platežna moć poljoprivrednih subjekata, odnosno nepovoljan ekonomski položaj poljoprivrede u predtranzicionom i tranzicionom periodu u Republici Srbiji. Imajući u vidu da se od 2006. godine u kontinuitetu isplaćuju subvencije premije poljoprivrednog osiguranja, niska platežna moć poljoprivrednih gazdinstava više nije objektivan razlog za neprimenjivanje ekonomske zaštite poljoprivredne proizvodnje. Takođe, u radu predstavljena iskustva i na globalnom nivou, i u okviru Evropske unije, ukazuju da obaveznost doprinosi razvoju poljoprivrednog osiguranja.

U radu se predlaže uvođenje obaveznog osiguranja poljoprivrede u Republici Srbiji za sve poljoprivredne subjekte – korisnike nekog državnog resursa. Uvođenje delimično obaveznog poljoprivrednog osiguranje trebalo bi da bude definisano zakonom, kao i obaveza društava za osiguranje da minimalno 20% od naplaćenih premija usmere u izvore finansiranja Specijalizovane (razvojne) poljoprivredne banke, čije osnivanje, autorka predlaže. Specijalizovana poljoprivredna banka bi sredstva od naplaćenih premija trebalo da prioriteto plasira u kredite koji bi se odobravali uz beneficiranu kamatu, a bili bi plasirani u razvojne prioritete. U uslovima sve izraženijih klimatskih promena, to bi zasigurno bili krediti za izgradnju sistema za navodnjavanje i podizanje protivgradnih mreža. Obaveza osiguravajućih društava bila bi da, pored širenja obuhvata osiguranja, zajedno sa državom, finansiraju i edukaciju poljoprivrednih subjekata.

Predloženi model delimično obaveznog osiguranja poljoprivrede trebalo bi da funkcioniše kao javno-privatno partnerstvo. Smatramo da bi ovaj model dugoročno imao pozitivne efekte i na razvoj poljoprivrednog osiguranja, ali i na obezbeđenje stabilnog i sigurnog izvora finansiranja poljoprivrede u Republici Srbiji.

Dr Gordana Radovic
Institute of Agricultural Economics, Belgrade, Serbia

Agricultural insurance: Serbian and foreign experiences

Summary

The subject of consideration in this paper are current experiences in agricultural insurance at the global level, within the European Union and in the territory of the Republic of Serbia. The purpose of the research is the analysis of foreign experiences in order to propose guidelines for the development of agricultural insurance in Serbia. The paper uses the desk research method, descriptive, comparative and analysis and synthesis methods. Agricultural insurance is a type of property insurance and includes crop insurance (crop and fruit insurance) and animal insurance. The importance of agricultural insurance is manifold, and the need for its development is particularly pronounced in the conditions of increasingly pronounced climate changes. In Serbia, agricultural insurance has not been developed despite the existence of subsidies (regression) of insurance premiums, which have been paid continuously since 2006. The percentage amounts of agricultural insurance premium subsidies have been increasing since 2019. Even so, in 2023, only 5.4% of the total number of registered agricultural holdings achieved the right to agricultural insurance premium regressions, and the share of the total agricultural insurance premium in the total non-life insurance premium was only 4.98%. In order to develop this type of insurance in the Republic of Serbia, the author proposes the application of the „partially mandatory agricultural insurance“ model and, to that end, passing a law that would define the obligation. The essence of this model is the obligation of agricultural insurance for all users of a state resource: state subsidies, loans with subsidized interest and lease of state agricultural land. Applying the proposed model would provide additional sources for financing agriculture, which is an equally important development incentive.

Key words: agricultural insurance, climate change, development of agricultural insurance, economic development, partially compulsory agricultural insurance model, financing of agriculture

LITERATURA (REFERENCES)

- Anvarovich, N. E. (2023). „Agricultural Insurance and it's Development Today”, *Central Asian Journal of Innovations on Tourism Management and Finance*, 4 (4), 17–22.
- Čop, T, Njavro, M. (2023). „Pregled ekonomskih šteta kao posljedica prirodnih nepogoda u poljoprivredi”, *Agroeconomia Croatica*, 2023 (1), 34–50.
- Diaz-Caneja M. B., Conte C.G., Gallego Pinilla F.J., Stroblmair J., Catenaro R., Dittmann C. (2009). *Risk management and agricultural insurance schemes in Europe*, JRC Reference Reports, European Commission, The Institute for the Protection of the Citizen, Ispra, VA, Italy.

- Đurićin, D., Kuč, V., Vuksanović-Herceg, I. (2024). "Green transition action plan for Serbia: A call for urgent, systemic, comprehensive, and thoughtful action", *Ekonomika preduzeća*, 72(1-2), 1–33.
- Evropski parlament, Zajednička poljoprivredna politika 2014-2020 (EP-CAP 2014-2020). Dostupno na: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/en/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.2.2.html.
- FAO. (2021). *Analysis of the agricultural insurance system in Serbia and recommendations for better effectiveness*, Budapest.
- Fetting, C. (2020). The European Green Deal, ESDN Report, December 2020, ESDN Office, Vienna. Dostupno na: https://www.esdn.eu/fileadmin/ESDN_Reports/ESDN_Report_2_2020.pdf.
- Financing of the CAP (2023-2027): Facts and figures, European Commission, Approved 28 CAP Strategic Plans (2023-2027), June 2023. Dostupno na: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/106/financing-of-the-capfacts-and-figures>
- Gulseven, O. (2020). "Estimating the Demand Factors and Willingness to Pay for Agricultural Insurance", *Australian Journal of Engineering Research*, arXiv preprint arXiv:2004.11279, 13–18.
- Hussels, S., Sherman C., Ward D., Zurbrugg R. (2007). *South and East Asian Insurance Market Growth and Development*. In: Handbook of International Insurance, Cummins J. D., Venard B. (eds.), New York: Springer.
- Kislingerova, S., Jindřich, Š. (2022). "Factors influencing the take-up of agricultural insurance and the entry into the mutual fund: A case study of the Czech Republic", *Journal of Risk and Financial Management*, 15.8 (2022): 366.
- Labudović-Stanković J, Todorović N. (2011). „Osiguranje biljne proizvodnje u EU i Srbiji”, *Ekonomika poljoprivrede*, 58(4), 723–734.
- Manić, V. (2012). „Osiguranje u poljoprivredi: Uloga javnog sektora, industrije osiguranja i pravci razvoja”, Prezentacija, *Drugi poljoprivredni forum: Hrana za Evropu – u susret novoj Strategiji razvoja agroprivrede Srbije*, Subotica, 11-13. oktobar 2012. godine.
- Narodna banka Srbije, Sektor za poslove nadzora nad obavljanjem delatnosti osiguranja, Odeljenje za aktuarske poslove i statistiku, Pregled broja osiguranja, broja osiguranika, premija, obračunatih šteta po vrstama i tarifama osiguranja za Srbiju 2005-2023. godina (NBS 2005-2023). Dostupno na: www.nbs.rs
- Neves, C. de R. M., Fazendeiro E. (2007). "Governmental Support to the agricultural insurance a parallel between Spain and USA", *Brazilian Magazine of Risks and Insurance*, Rio de Janeiro, Funsege, Vol. 2, No. 4/2007.
- Njavro, M, Čop T. (2021). *Upravljanje rizikom u poljoprivredi*. Zagreb: MATE.
- Njegovan, Z. (2023). *Agroekonomija – kratka istorija*. Beograd: Institut za ekonomiku poljoprivrede.
- Osnovni zakon o osiguranju i osiguravajućim organizacijama, Službeni list SFRJ, br. 7/1967.
- Petrović, M. (2020). „Klimatske promene: Povećani rizici i neophodnost prilagođavanja”, *Tokovi osiguranje*, Br. 1/2020, 47–56.
- Pravilnik o podsticajima za upravljanje rizicima, Službeni glasnik RS, br. 54/2023 (Pravilnik, 2023).
- Privredna komora Srbije (2024). Podsticaji za sektor poljoprivrede (PKS, 2024). Dostupno na: <https://api.pks.rs/storage/assets/Podsticaji%20za%20sektor%20poljoprivrede%2015.%20mart%202024.pdf>, 17. 1. 2025.
- Qianting, M., Zhou, Y., Wang, J. (2024). "The impact of climate change on credit risk of rural financial institutions: A threshold effect based on agricultural insurance", *The North American Journal of Economics and Finance*, 71: 102086.
- Radovanović, S. Mihailović, N. Radovanović, Ž. Veljković, Lj. (2023). „Analiza tendencije učestalosti poplava u svetu”, *Tokovi osiguranje*, br. 3/2023, 367–377.
- Radović, G. (2016a). *Poljoprivredno osiguranje kao moguća vrsta obaveznog osiguranja u Republici Srbiji*, Doktorska disertacija, Univerzitet „Džon Nezbit”, Beograd, Fakultet za poslovne studije, Beograd.
- Radović, G. (2016b). „Osiguranje u funkciji razvoja poljoprivrede”, Arsić M. i Šoškić D. (redaktori) u: *Ekonomika politika Srbije u 2017. godini* (187–204). Beograd: Naučno društvo ekonomista Srbije; Akademija ekonomskih nauka; Ekonomski fakultet u Beogradu.

- Radović, G. (2017a). „Osiguranje poljoprivrede kao moguće obavezno osiguranje u Srbiji”, *Tokovi osiguranja*, Br. 1/2017, 7–23.
- Radović, G. (2017b). “Agricultural Insurance in Serbia: The Development and Developing Perspectives” in: *FINIZ – Challenges in modern Corporate Governance* (131–135), Belgrade: Singidunum University International Scientific Conference.
- Radović, G. (2020a). „Inostrana iskustva u osiguranju poljoprivrede”, *Tokovi osiguranja*, br. 4/2020, 78–93.
- Radović, G. (2020b). “Comparative overview of the state of agricultural insurance in Serbia and Croatia”, *Ekonomika preduzeća*, br. 7-8/2020, 532–544.
- Radović, G. (2020c). „Karakteristike osiguranja poljoprivrede u Republici Hrvatskoj”, *Evropska revija za pravo osiguranja*, XIX(3), 46–54.
- Radović, G. (2024). *Osiguranje poljoprivrede u Republici Srbiji*, Monografija. Beograd: Institut za ekonomiku poljoprivrede.
- Republički zavod za statistiku (2010-2024). *Statistički godišnjak Republike Srbije 2010-2024 – Vrednost izvoza prema klasifikaciji delatnosti*; Beograd, Republika Srbija (RZS, 2024a). Dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs>
- Republički zavod za statistiku (2024). *Ekonomski aktivno stanovništvo koje obavlja zanimanje prema sektoru delatnosti, i polu po opštinama i gradovima*, Beograd, Republika Srbija (RZS, 2024b). Dostupno na: <https://data.stat.gov.rs/Home/Result/3104020802?languageCode=sr-Latn>
- Republički zavod za statistiku, Popis poljoprivrede 2023, Prezentacija, Novi Sad, 21. maj 2024 (Popis poljoprivrede, 2023).
- Republički zavod za statistiku (2022). *Uporedni pregled broja stanovnika prema popisima 1948-2022* (RZS, 2022a). Dostupno na: <https://popis2022.stat.gov.rs/sr-cyrl/popisni-podaci-eksel-tabele/>
- Reyes, C. M., Agbon, A. D., Mina, C. D., Gloria, R. A. B. (2017). *Agricultural insurance program: Lessons from different country experiences*, No. 2/2017, PIDS Discussion Paper Series.
- Santeramo, F. G., Ford Ramsey, A. (2017). “Crop Insurance in the EU: Lessons and Caution from the US”, *EuroChoices*, Vol. 16, No. 3, 34–39.
- Shouhong, X. S., Zhang J., Li X., Chen Z. (2023). “The effect of agricultural insurance participation on rural households’ economic resilience to natural disasters: Evidence from China”, *Journal of Cleaner Production*, 434:140123.
- Staib, D., Puttaiah M.H. (2017). *Insurance in 2016: the China growth engine steams ahead*, Sigma 3/2017, Zurich, Swiss Re Institute.
- Sun, J. L., Tao, R., Wang, J., Wang, Y. F., Li J. Y. (2024). “Do farmers always choose agricultural insurance against climate change risks”, *Economic Analysis and Policy*, Vol. 81, 617–628.
- United Nations Development Programme: What are the Sustainable Development Goals? Dostupno na: <https://www.undp.org/sustainable-development-goals>.
- Vasiljević, Z. (1998). *Ekonomika efikasnost investicija u poljoprivredi*, Monografija. Beograd: Zadužbina Andrejević.
- Yang, X. (2024). “The Impact of Agricultural Insurance on Urban-Rural Consumption Gap”, *Advances in Economics and Management Research*, Vol. 11, 239–247.
- Zakon o osiguranju, Službeni glasnik RS br. 139/2014, 44/2021.
- Zakon o poljoprivredi i ruralnom razvoju, Službeni glasnik RS, br. 41/09, 10/13.
- Zakon o podsticajima u poljoprivredi i ruralnom razvoju Službeni glasnik, RS br. 10/13, 142/14.
- Žarković, N. (2016). „Osiguranje u poljoprivredi – nedovoljno razvijeno, a još manje korišćeno”, *Poljoprivrednikov poljoprivredni kalendar 2016*, „Dnevnik-Poljoprivrednik” AD, Novi Sad, 72–74.